

AZ ISZLÁM ÉS A HAGYOMÁNYOS TÍPUSÚ BANKOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA JÖVEDELMEZŐSÉGI MUTATÓK ALAPJÁN: PAKISZTÁN PÉLDÁJÁN KERESZTŰL

THE COMPARISON OF THE ISLAMIC AND NON-ISLAMIC TYPES OF BANKS WITH
PROFITABILITY INDICATORS IN THE CASE OF PAKISTAN

Horváth Tímea Zsuzsa, Máté Domicián

ÖSSZEFOGLALÁS

Az írásunkban az iszlám, mint vallás által meghatározott pénzügyi sajátosságokkal, és az ezekből fakadó, a nyugati (hagyományos) és az iszlám bankrendszerek között megmutatkozó különbségekkel foglalkoztunk. A kézirat eredményeit röviden összefoglalva kijelenthető, hogy eltérés mutatkozik a két banktípus teljesítménye között. Az alapvető különbségek a *Saría* alkalmazásából erednek, ugyanis az iszlám bankok az iszlám vallási, erkölcsi és jogi vezérelveinek megfelelően működnek, e szerint alakítják ki pénzügyi eszközeiket, és kínálják szolgáltatásaikat.

A Du Pont rendszer segítségével azt vizsgáltuk, hogy az egyes jövedelmezőségi ráták alakulását milyen mértékben befolyásolják az összetevőik, továbbá, hogy a két banktípus között milyen jellegű és mekkora eltérések mutatkoznak. A független kétmintás t-próba segítségével kimutattuk, hogy Pakisztánban a vizsgált pénzügyi mutatók közül háromnál szignifikánsan eltérések tapasztalhatóak, tehát az iszlám hitelintézetek jövedelmezőbbek, hatékonyabbak, illetve jobb tőkeáttétellel rendelkeznek, mint a hagyományosak.

Kulcsszavak: bankrendszer, iszlám, jövedelmezőségi mutatók

ABSTRACT

This study deals with the comparison among the financial features defined by Islam as a religion and the traditional and Islamic banking systems. Briefly summarizing the results of the manuscript, it can be stated that there is a difference between the financial performance of the two types of banks. The fundamental differences arise from the application of *Saría*, as Islamic banks operate according to religious, moral and legal principles of Islam, according to which they form their financial means and offer their services.

The application of the Du Pont method explains the performance of the analyzed financial ratios in the different cases and the type and extent of the differences between the two types of banks. In addition, with the support of the independent t-tests, results are shown that in Pakistan three of the financial indicators examined are significant, more profitable, efficient and have better leverage than Islamic institutions than the traditional ones. In order to understand different financial cultures, these results adequately compared by their different financial performance.

Keywords: banking systems, Islamic, financial indicators

BEVEZETÉS

Az iszlám egyike a világ meghatározó vallásainak, csupán a keresztény hívők lélekszáma nagyobb a muszlimokénál. Habár a nyugati kultúrához köthető keresztény szokásokkal kapcsolatban tájékozottak vagyunk, hiszen mindennapjainkban is ezek vesznek körül bennünket, az iszlám kultúráról – jelentősége ellenére – igen keveset tudunk, így egyfajta misztikumnak, „rejtélynek” is tekintik sokan a muszlimok életét. Az írásunkban azonban nem az iszlám vallási szokásaival foglalkozunk, hanem az általa meghatározott pénzügyi sajátosságokkal, és az ezekből fakadó, a nyugati (hagyományos) és az iszlám bankrendszerek között megmutatkozó különbségekkel.

Számos kutatás foglalkozott már az iszlám és nyugati típusú bankok különböző szempontok szerint összehasonlításával. Mivel az iszlám vallás bizonyos elvei összeegyeztethetetlenek a hagyományos értelemben vett banki szolgáltatásokkal és pénzügyi termékekkel, ezért egy olyan eszköztárat alakítottak ki ezek a hitelintézetek, amelyek megfeleltek mind a vallási, mind a társadalmi elvárásoknak. Ezáltal egyre több hívő ember tudott igénybe venni a vallási meggyőződéseinek megfelelő pénzügyi szolgáltatásokat. A kétféle rendszer közötti eltérés azonban felveti a kérdést, hogy a feltételekből fakadóan vannak-e további különbségek a kétféle (hagyományos és iszlám) hitelintézetek között a pénzügyi teljesítmény terén.

A *Saría* az iszlám erkölcsi és jogi vezérelvek, vagyis az iszlám törvények elnevezése. Ez a szabálygyűjtemény *Allah* kinyilatkoztatásain és *Mohamed* próféta tanításain alapul, és az értelmezésére jogosult személy döntésétől függ az alkalmazása. Olyan diszciplínákat és elveket határoz meg, mint például az egyén magával és másokkal (család, barátok, szomszédok, közösség, város, nemzet) szembeni viselkedésére, vagy a közösségek, csoportok, szociális és gazdasági szervezetek egymás közötti interakciói. A *Saría* meghatározza azokat a kritériumokat, amelyek alapján minden szociális cselekedetet osztályoznak, csoportosítanak és adminisztrálnak az állam irányítása során, illetve olyan példát, viselkedési mintát állít, amit a muszlim hívőknek követniük ajánlott *Allah* imádása során.

A hagyományos és iszlám bankok működése között alapvető különbségek figyelhetők meg, mivel az iszlám hitelintézetek a *Saría* szerint működnek, vagyis különböző előírásokat követnek az üzleti életben ugyanúgy, mint az egyes személyek a magánéletük során. Nem számíthatnak fel kamatot (*riba*) a kiadott hitelek után, mivel a pénz időértékét nem ismerik el a klasszikus formában. Így nem tartják jogosnak a jövedelemszerzést kizárólag az idő múlásából eredően, csakis valós tranzakció ellenében. A törvény kimondja, hogy kerülniük kell a felesleges bizonytalanságot (*gharar*) és a túlzott mértékű kockázatvállalást (*mayseer*, vagy *qimar*), illetve kifejezetten tiltott a spekuláció. Az törvénytelen tevékenységektől (*haram*) mindenképp tartózkodniuk kell, tehát az iszlám bankok nem finanszírozhatnak olyan tevékenységeket, vagy vállalkozásokat, amelyek a társadalomra negatív hatást gyakorolnak, mint például a szerencsejáték, és olyanokat sem, amelyek az iszlám törvények alapján illegálisnak tekinthetők, mint például egy alkoholos italokat gyártó üzem megépítésének finanszírozása.

Az iszlám bankok és a hitelhez folyamodó vállalkozók egyfajta kockázatközösséget alkotnak, és ellentétben a hagyományos bankokkal a vállalkozás nyeresége vagy vesztesége a hitelt felvevő és a bank között megoszlik, ami a túlzott kockázatvállalás mérséklése irányába hat. A kockázatközösség során elért nyereséget a felek által elfogadott arányban, míg a veszteségeket a saját tőke arányában osztják el. Sok esetben, nem csak a kockázat, hanem a tulajdoni részesedés is megoszlik a bank és a hitelfelvevő között, közelebb hozva ezzel az iszlám bankokat a reálszférához a hagyományos bankokhoz képest. Az iszlám bankok így érdekeltek a finanszírozandó projekt nyereségességében, szemben a hagyományos bankokkal (IMAM – KPODAR, 2010; ADAM et al., 2015).

A tanulmány időszerűségét és relevanciáját a nemzetközi migrációs tendenciákból fakadóan az is adja, hogy az Európában különlegesnek számító, iszlám hitelintézetek egyre nagyobb teret nyernek, és egyre jelentősebb szerepük lesz a konvencionálisokhoz viszonyítva, így a két típus között megmutatkozó különbségek is egyre nagyobb jelentőséggel fognak bírni.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalom nem kellően egységes a hagyományos és iszlám bankok vizsgálati eredményeinek értékelésében. Az első csoportba tartozók szerint az iszlám hitelintézetek szignifikánsan eredményesebbek a nyugati típusúaknál. Mások szerint fordított a helyzet, tehát a hagyományos pénzügyintézetek eredményesebbek. Végül pedig a harmadik csoport azt állítja, hogy nincs szignifikáns eltérés a banktípusok között a vizsgált mutatókat illetően. Eltérő eredmények azért jöhettek

létre, mert minden kutatás különböző időintervallumokkal, eltérő országok és bankok adataival dolgozott, valamint a vizsgált minták elemszámai és a vizsgálati módszerek is különböztek.

OBAIDULLAH (1999); SARKER (1999); YUDISITIRA (2004), illetve DUSUKI és ABDULLAH (2007), valamennyien arra a következtetésre jutottak, hogy az iszlám pénzügyi intézetek jövedelmezőbbek és hatékonyabbak, mint a hagyományosak. A legtöbb publikáció arra az időszakra vonatkozóan végezte a kutatását, amikor a világgazdaság fokozatosan növekedett, így nem hatott az eredményekre olyan erős befolyásoló tényező, mint például a pénzügyi, banki válság, amikor alapvetően a recesszió jellemző a hitelintézetek teljesítményére. MOKHTAR et al. (2008) vizsgálatai alapján Malajzia iszlám és nem iszlám bankjai is kevésbé hatékonyak, mint a külföldi bankok, de az iszlám pénzügyi intézetek fele annyi nyereséget állítottak elő, mint a legjobban működő hagyományos bankok tudtak volna realizálni ugyanolyan körülmények között. KAMARUDDIN et al. (2008); és JOHNES et al. (2009) eredményei azt támasztják alá, hogy az iszlám bankok teljesítménye elmaradt a hagyományosokéhoz képest, amire magyarázatul a 2007-2008-as gazdasági válság szolgálhat, amely jobban megviselte a kisebb méretű iszlám hitelintézeteket, mint a nagyobb konvencionális bankokat. HANIF et al. (2012) 22 hagyományos és 5 iszlám bankot tartalmazó minta alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a hagyományos bankok szignifikánsan jövedelmezőbbek. IQBAL (2012) a pakisztáni bankszektort elemezve, 22 hagyományos és 5 iszlám bank vizsgálatával azt állapította meg, hogy az előbbieket a ROE és a ROA mutatók terén jobb eredményeket mutattak 2007 és 2008 között. GUL et al. (2015) azt állapították meg a 2007 és 2011 közötti időszakot vizsgálva, hogy a hagyományos hitelintézetek, a ROE és a ROA mutatókat tekintve, átlagosan szignifikánsan jövedelmezőbbek, mint az iszlám bankok. EL MASSAH és AL-SAYED (2015) 5 iszlám és 11 nyugati típusú bank adatait elemezve, arra az eredményre jutottak, hogy az utóbbiak a 2008-2014 közötti időszakban, a jövedelmezőség és a fizetőképesség terén erősebbek voltak, viszont az iszlám típusúak mégis likvidebbek.

SAMAD és HASSAN (2000) szerint viszont nincs eltérés az iszlám és szokványos bankok gazdasági teljesítménye között Malajziában. Továbbá BADER et al. (2008), CEVIK és CHARAP (2011) is egyetértenek abban, hogy nincs szignifikáns különbség a két banktípus teljesítménye között. JAFFAR és MANARVI (2011) a 2005-2009-ig tartó periódusban vizsgáltak meg 5-5 pakisztáni bankot a két eltérő típusból. Az eredményeik azt támasztják alá, hogy az iszlám bankok megfelelő tőkével rendelkeznek és likvidebbek, míg a nyugati típusúak úttörők a menedzsment minősége terén, ugyanakkor mindkét banktípus majdnem egyformán teljesít az eszközök minősége vonatkozásában.

Ezeket a vizsgálati eredményeket összegezve látható, hogy kevés tanulmány jutott arra a következtetésre, hogy nincs szignifikáns eltérés az iszlám és nem iszlám pénzügyi intézetek között, ugyanakkor az is valószínűsíthető, hogy ezek az eredmények az átlagostól eltérő körülmények között születtek.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A munkánk során elsősorban arra kerestük a választ, hogy milyen eltérések fedezhetők fel az iszlám és a nyugati típusú (hagyományos) bankok jövedelmezősége között. Pakisztánt azért választottuk mintául, mert mindkét fajta pénzügyi intézet típus megtalálható az országban. A vizsgált bankok esetében rendelkezésemre állt a Pakisztáni Nemzeti Bank (State Bank of Pakistan) 2011-2015 közötti időszakot felölelő elemzése (SBP, 2016), amely alapján a következő bankok kerültek kiválasztásra:

- az iszlám bankok közül az Allied Bank Ltd., az Askari Bank Ltd., a Bank of Alfalah Ltd., a First Women Bank Ltd. és a Sindh Bank Ltd.
- míg a nyugati típusúak közül a Deutsche Bank AG., a Citi Bank N.A., az Industrial and Commercial Bank of China Ltd., a HSBC Bank Oman S.A.O.G. és a The Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, LTD.

Az elemzést a Du Pont rendszert használatával, a független kétmintás t-próba alkalmazásával végeztük el az egyes intézmények jövedelmezőségi adatait felhasználva. A kapott eredményeket értékelve, következtetéseket vontunk le a bankok teljesítményére vonatkozóan, valamint a jövőre nézve további feladatokat határoztunk meg a témában való tartósabb elmélyedés érdekében.

EREDMÉNYEK

A Du Pont elemzés alkalmazása során alapvetően a két különböző (hagyományos és iszlám) pénzügyi rendszer jövedelmezőségi jellemzőinek változását vizsgáltuk, hogy megállapíthassuk mely tényezők, és hogyan gyakoroltak hatást az eszköz (ROA) és a sajáttőke (ROE) arányos hozamra, és milyen eltérések keletkeztek (*1. táblázat*).

1. táblázat: **A hagyományos és az iszlám bankok jövedelmezőségi mutatóinak összehasonlítása**

Mutató	Levenes's F	T	Átlag különbség	Alsó intervallum	Felső intervallum
ROA	7,861	1,232	0,355	-0,134	0,844
ROE	0,664	1,982*	0,549	0,277	1,015
ROS	5,728	0,491	0,159	-0,399	0,718
Eszközök forgási sebessége	14,499	4,384***	1,077	0,661	1,494
Saját tőke multiplikátor	1,515	4,626***	1,107	0,705	1,509

Megjegyzés: ***, **, * esetében a p-értékek referencia szintjeit jelöltük rendre 1%, 5% és 10%-al.

Forrás: Saját számítások a vizsgált banki beszámolók adatai alapján.

A vizsgálati eredményekből kitűnik, hogy a ROE mutatók esetében szignifikáns különbség mutatkozik az iszlám és nyugati típusú bankok jövedelmezősége között a t-próba eredményei alapján (*1. táblázat*). Az SPSS-ben kiszámolt leíró statisztika szerint az iszlám bankok átlagos ROE értéke (15,046%), ami a vizsgált időszakban lényegesen nagyobb, mint a hagyományos bankok középértéke (8,092%). Mindez azt jelenti, hogy az iszlám bankok jövedelmezőbben használják fel a tulajdonosi tőkét. Másként fogalmazva, nagyobb arányú hozamra tehetnek szert az iszlám pénzügyi intézetek tulajdonosai, mint a hagyományosoké egy egységnyi saját tőke felhasználásával. A ROA, és a ROS mutatók esetében nincs szignifikáns különbség az eszköz-felhasználás eredményessége között a vizsgált időszakban.

Az összes eszköz forgási sebességének átlagaival kapcsolatban az állapítható meg, hogy a t-próba esetében kisebb a p-érték az elfogadott referencia szintnél, tehát szignifikáns eltérés mutatkozik a két banktípus között az összes eszköz egy egységének felhasználásával elérhető árbevétel terén. Az iszlám bankok értékeinek átlaga (8,143%) magasabb, mint a konvencionális pénzügyi intézeteké (5,305%), tehát az előbbieket hatékonyabban használják fel a rendelkezésükre álló eszközeiket.

A saját tőke multiplikátor esetében is szignifikáns az eltérés a két banktípus között, mivel egy egységnyi saját tőkével több egységnyi eszközt lehet kezelni (mozgatni) az iszlám bankoknál. Mivel az utóbbiak átlaga (14,105%), ami meghaladja a hagyományos pénzügyi intézetek átlagát (5,978%), azaz az eredmények alapján úgy tűnik, hogy nagyobb kockázattal jelentő tőkeáttétellel dolgoznak.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A független kétmintás t-próba alapján három állítás fogalmazható meg az iszlám és nyugati típusú bankok Du Pont rendszer szerint történő összehasonlítása eredményeként:

1. Az iszlám bankok jövedelmezőbben használják fel a tulajdonosi tőkét (sajáttőke), más-ként fogalmazva nagyobb arányú hozamra tehetnek szert az iszlám pénzügyi intézetek tulaj-donosai, mint a hagyományosok egy egységnyi saját-tőke felhasználásával.
2. Az iszlám pénzügyi intézetek hatékonyabban használják fel a rendelkezésükre álló eszközei-ket, mint a hagyományos társaik.
3. Egy egységnyi saját tőkével több egységnyi eszközt kezelnek (mozgatnak) az iszlám bankok, mint a hagyományos hitelintézetek.

Az előzők alapján a három pénzügyi mutatónál szignifikáns eltérés jelentkezett a két bank-típus között, mégpedig a saját tőke hozama (ROE), az összes eszköz forgási sebessége és a saját-tőke multiplikátor esetében. A Du Pont rendszer alapján ez az eredmény arra enged következtet-ni, hogy a már korábban említett összefüggés szerint ($ROE = ROS \times \text{Összes eszköz forgási sebessége} \times \text{Sajáttőke multiplikátor}$) két szignifikáns különbséget felmutató ráta is befolyásolja a ROE értékét. Ebből következően ennél a mutatónál is szignifikáns eltérést fedezhetünk fel. A vizsgált időszakokra vonatkozóan, az alkalmazott módszereket figyelembe véve, megállapítható, hogy az iszlám hitelintézetek eredményesebbek a nyugati típusúaknál. A magasabb jövedelme-zőséget pedig számításaink alapján a hatékonyabb eszközfelhasználásnak és a magasabb tőkeát-tételnek köszönhetik.

Ami a javaslatlételt illeti, érdemesnek tartjuk a témát további vizsgálatokkal, másféle mód-szerekkel, más ágazati szemszögből megvizsgálni, lásd ERDEI et al. (2016) és NOVOTNY et al. (2018). A különböző pénzügyi kultúrák megismerése esetében, csökkenthető lenne azok száma, akik nem rendelkeznek megfelelő tájékozottsággal az iszlám bankokkal kapcsolatban.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A publikáció elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00022 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- (1) BADER, M.K.I. et al. (2008): Cost, revenue and profit efficiency of Islamic versus conventional banks: international evidence using data envelopment analysis. *Islamic Economic Studies*. Vol. 15. No. 2. pp. 23-76. (2) CEVIK, S. – CHARAP, J. (2011): The Behaviour of Conventional and Islamic Bank Deposit Returns in Malaysia and Turkey. *International Monetary Fund*. (3) DUSUKI, A.W. – ABDULLAH, N.I. (2007): Why do Malaysian customers patronise Islamic banks? *International Journal of Bank Marketing*. Vol. 25. No. 3. pp. 142-160. (4) EL MASSAH, S. – AL-SAYED, O. (2015): Banking Sector Performance: Islamic and Conventional Banks in UAE. (5) ERDEI, E. – POPP, J. – OLÁH, J. (2018): Comparison of time-oriented methods to check manufacturing activities and an examination of their efficiency. *Logforum*. Vol. 14. No. 3. pp. 371-386. (6) HANIF, M. et al. (2012): Comparative Performance Study of Conventional and Islamic Banking in Pakistan. *International Research Journal of Finance & Economics*. No. 83. (7) IMAM, P. – KPODAR, K. (2010): Islamic Banking: How Has it Diffused? *IMF Working Paper*. Vol. 10. No. 195. pp. 3-7. (8) IQBAL, A. (2012): Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan. *Global Journal of Management and Business Research*. Vol. 12. No. 5. (9) JAFFAR, M. – MANARVI, I. (2011): Performance comparison of Islamic and Conventional banks in Pakistan. *Global Journal of Management and Business Research*. (10) JOHNES, J. et al. (2009): The efficiency of Islamic and conventional banks in the Gulf Cooperation Council (GCC) countries: An analysis using financial ratios and data envelopment analysis. *LUMS Working Papers Series*. No. 2009/023. (11) KAMARUDDIN, B.H. et al. (2008): Assessing production efficiency of Islamic banks and conventional bank Islamic windows in Malaysia. *International Journal of Business and Management*. Vol. 1. No. 1. pp. 31-48. (12) MOKHTAR, H.S.A. et al. (2008): Efficiency and competition of Islamic banking

in Malaysia. Humanomics. Vol. 24. No. 1. pp. 28-48. (13) NOVOTNY, A. – LORÁNT, D. – CSÁFOR, H. (2015): Applying RFID technology in the retail industry – Benefits and concerns from the consumer's perspective. Amfiteatru Economic. Vol. 17. No. 39. pp. 615-631. (14) OBAIDULAH, M. (1999): Islamic Risk Management: Towards Greater Ethics and Efficiency. International Journal of Islamic Financial Services. Vol. 3. No. 4. pp. 295-311. (15) SAMAD, A. – HASSAN, M.K. (2000): The performance of Malaysian Islamic bank during 1984-1997; an exploratory study. Thoughts on Economics. Vol. 10. No. 1-2. pp. 7-26. (16) SARKER, M.A.A. (1999): Islamic Banking in Bangladesh: performance, problems, and prospects. International Journal of Islamic Finance Services. Vol. 1. No. 3. pp. 15-36. (17) (SBP) State Bank of Pakistan annual Reports (2016): <http://www.sbp.org.pk/reports/annual/> (letöltve: 10.11.2016.) (18) YUDISITIRA, D. (2004): Efficiency in Islamic banking: an empirical analysis of eighteen banks. Islamic Economic Studies. Vol. 12. No. 1. pp. 1-19.

SZERZŐK:

Horváth Tímea Zsuzsa

Nemzetközi gazdálkodási BA hallgató
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
tirincsek@gmail.com

Dr. habil Máté Domicián

egyetemi docens
Debreceni Egyetem Műszaki Kar
domician.mate@eng.unideb.hu

*A publikáció megjelenése az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosító számú
„Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban c.
projekt támogatásával valósult meg.*